

"Át lettünk verve" ^[1]

Magyar munkássors Ausztriában, 1944

„Csak itt döbbsen rá, csak itt látott tisztán sok magyar, és itt érezték először igazán, hogy mennyire be lettek csapva.” A magyar és német kormány között 1944 novemberében kötött megállapodás a Dunai Repülőgépgyár Rt. osztrák területre áttelepített üzemébe önként jelentkező munkavállalóknak és családtagjaiknak a német munkavállalókkal egyenlő elbánást ígért.

Bevezetés

1941 elejétől az angol királyi légierő bombázógépei már érezhető veszteségeket okoztak az észak-németországi hadianyag- és repülőgépgyárak létesítményeiben, felszerelésében. A kiesett gyártáskapacitás pótlására - sőt, bővítésére - újabb üzemek létesítése vált szükségessé. Németország azonban többé már nem tűnt biztonságos ipari háttérnek, a vezetők pedig hosszú távon kívántak megoldást találni a problémára. Választásuk a Németországgal hagyományosan jó kapcsolatokat ápoló Magyarországra, a még meg nem szállt - ezért katonai szempontból biztonságosnak tekinthető - közép-európai térség akkori legerősebb iparával rendelkező államára esett. Így jött létre jelentős német tőke közreműködésével, német-magyar államközi szerződés keretében a *Dunai Repülőgépgyár Rt.* 1941. június 6-án. A magyar *Honvédelmi Minisztérium* és a *Birodalmi Légügyi Minisztérium* (RLM) között létrejött megállapodás egy közös magyar-német repülőgépgyártási program megvalósítását rögzítette. A gyártás mielőbbi beindítása, a termelés folyamatosságának biztosítása érdekében az új hadiüzem legjelentősebb alkatrészbeszállítója és egyben résztulajdonosa, a legtkéerősebb magyarországi nagyvállalat, a *Weiss Manfréd konzern* lett. A Dunai Repülőgépgyárat a kor legkorszerűbb berendezéseivel szerelték fel.

Az üzem teljes kapacitással csak 1944 elejétől működött, ám a német megszállás után, 1944 áprilisától a gyár termelését a szövetségesek sorozatos bombatámadásaikkal megbénították. A gyártást ezek után csakis az üzem széttelepítése árán sikerült úgy-ahogy biztosítani. 1944 késő őszen pedig már napirenden volt a vállalat külföldre telepítése, amelyet 1944. november-december folyamán hajtottak végre.

Nem sokkal a magyarországi harcok befejezése után miniszteri utasításra a Weiss Manfréd konzern vezetői - 1944 végén külföldre telepített vállalataik vagyontárgyainak a felkutatására - vagyongondnokokat bíztak meg, akik elsősorban az egyes ausztriai helyszíneken képviselték megbízóik érdekeit, azaz megkezdtek felmérni, és - lehetőség szerint - visszaszerezni a vállalatok elhurcolt javait. Az ingóságok hollétének felderítését azonban nehezítette, hogy a külföldre szállítást megelőzően készített átadás-átvételi leltárjegyzékeknek csak töredéke vészelte át a háborús pusztítást. Áthidaló és gyakran egyetlen megoldásként az üzemekkel együtt áttelepített, majd 1945 folyamán visszatérő alkalmazottak vagy éppen maguk a katonai szállítók, szerelvénykísérők beszámolóit kínálkoztak. Ők hol a vállalatok igazgatóságainak felszólítására, hol önként vállalkoztak arra, hogy hírt adjanak mindenekelőtt az elszállított és kint maradt gépparkok, felszerelések, nyersanyagok mennyiségéről, azok hollétéről. Akadnak azonban olyan vallomások is közöttük, amelyek nem, vagy nem csak ezekre az információkra szorítkoznak. Néhányan ugyanis legalább olyan fontosnak érezték sorsúrsáik viszontagságos „élményeit” elbeszélni, mint a még fellelhető berendezések utáni nyomozást segíteni.

Beszámolóikon keresztül megelevenednek a korabeli események. 1944 novemberében az akkori kormány - „kiürítési” programjának részeként - elrendelte, hogy a hadiüzemeket, így a Dunai Repülőgépgyár Rt. gyártósorait, és azok gyakorlott kezelőit is a közelgő front elől osztrák területekre (amely akkor Németország területének számított) telepítsék át. Dolgozók ezreit sikerült a jobb munkafeltételeket és életkörülményeket ígérő hamis propagandával megnyerni az életmentőnek tűnő vállalkozásra. A beígért - akkori mércével kiemelkedően jónak nevezhető - juttatások helyett a családostul új lakó- és munkahelyükre érkező embereknek végül olyan sors jutott osztályrészül, amelyet éppen hátrahagyni hittek. Vagy még annál is rosszabb: „Csak itt döbbsen rá, csak itt látott tisztán sok magyar és itt érezték először igazán, hogy mennyire be lettek csapva. Mindenki a Dunai repülőgépgyárat kereste, ehelyett azonban az úgynevezett 'Arbeitsersatz'-al találta magát szemben, telve könyörtelen, emberi érzésektől mentes, szívtelen vezetőkkel.”

A balszerencsés magyar munkavállalók hányatott sorsának további részleteit a Dunai Repülőgépgyár Rt. két gépészmérnökének - Klemens Gézának és Parti Istvánnak - 1945 nyarán tett vallomásaiból ismerhetjük meg.

Források

HIRDETMÉNY

A harcokkal közelsége miatt a kőbányai, horthyileti, budatétényi, budafoki, és diósárokai üzemekben a nyugodt és eredményes munka lehetősége nem biztosítható.

A magyar és német kormány ennek tudatában egyetértőleg úgy határozott, hogy a Me. 109. typ. repülőgép és a hozzátartozó motorgyártását végző üzemeket a volt Ausztria területére helyezi át.

Az áttelepüléssel érintett magyar tulajdonban lévő gyártási eszközök és termelvények továbbra is magyar tulajdonban maradnak. Az áttelepített üzemeket a hazai magyar vállalatok leányvállalatának kell tekinteni, és az üzemek magyar vezetés alatt maradnak. Az üzemek Magyarországra visszatelepülnek, mihamarabb a katonai helyzet megengedi.

A fenti kormányzati döntés következtében a mai nappal megkezdődik a sárkány- és a motorgyárak teljes leszerelése. Német részről gondoskodás történt, hogy a leszerelt anyagok és berendezések a lehető leggyorsabban a kijelölt helyre szállíttassanak.

A magyar munkavállalók folyamatos foglalkoztatása életlehetőségeinek fenntartása érdekében a kormány biztosította annak lehetőségét, hogy munkavállalók önkéntes jelentkezés alapján a volt Ausztria területén elhelyezendő új magyar repülőgép- és motorgyárban munkájukat folytathassák.

A két kormány között 1944. XI. 14. -én megegyezés jött létre e tekintetben, hogy az önként jelentkező munkavállalók és családtagjaik minden vonatkozásban különösen élelmezésük és fizetésük tekintetében a német munkavállalókkal egyenlő elbánásban részesüljenek. A német kormány a magyar munkavállalók kulturális és szociális igényeit a lehetőség határain belül tekintetbe veszi.

Felszólítom a munkavállalókat, hogy a közös cél és saját életlehetőségeik biztosítása érdekében folyó hó 25-ig az üzem-, ill. osztályvezetőknél jelentsék be, hogy hajlandók-e az áttelepülő gyárral együtt a volt Ausztria területére eltávozni. Önként jelentkező családfejtartó munkavállalók családtagjaik számát, nemét és korát is jelentsék be. A Németországba áttelepülő munkavállalók katonai mentességüket megtartják.

Budapest, 1944, november 15.

A miniszter rendeletéből:
vitéz Kóthay István s. k.
hűsz. pk. [hadiüzemi személyzeti parancsnok]

Az irat található: Magyar Országos Levéltár, Dunai Repülőgépgyár Rt. Hadiüzemi Személyzeti Parancsnokának iratai (Z 1417); 2. tétel. [MOL-Z-1417-2.-1944]

Körözvény

A mai napon az alábbi hirdetőment tetszük közzé:

„A felügyeleti hatóságok utasítására felhívjuk alkalmazottainkat, hogy Németországba családtagjaikkal együtt munkára jelentkezzenek.

Minden munkavállaló családfő 150 kg, családtagok pedig 50 kg mállhat vihetnek magukkal fejenként. A jelentkezők katonai szolgálat alól mentességet nyernek.

Jelentkezési határidő [folyó] hó 7-én reggel 8 óra, jelentkezni az üzem irodákban lehet.”

Minden üzem és osztályvezetőség a jelentkezőkről készítsen névjegyzéket az alábbi rovatokkal: 1. A munkavállaló neve, 2. foglalkozása, 3. születési éve, 4. családtagok száma, megjelölése és életkora, 5. megjegyzés.

A névjegyzéket 7.-én, csütörtökön 10 óráig kell a munkaügyi felügyelőséghez felterjeszteni.

Igazgatóság.

Az irat található: Magyar Országos Levéltár, Dunai Repülőgépgyár Rt. iratai; Ügyvezető igazgatóság (Z 1179), 7. tétel. [MOL-Z-1179-7.-1944]

Parti István vallomása

Parti István okl[eveles] g[épész] m[érnök] Budapest, 1945. június 19.
Pestszenterzsébet
Nefelejcs u. 3.

1944. december 17-i szállítmánnyal indultunk el, december 23-án érkezünk meg Ternbergbe. Útonalunk Hegyeshalom-Bécs.

A Dunai Repülőgépgyár kitelepített gépeivel és felszerelésével kapcsolatban az alantiakat tudom az Igazgatóság tudomására hozni:

A gépek három csoportban vannak. A legnagyobb részük Lettenben van, és pedig a hengertömb és kompresszor üzem. Tudomásom szerint Ebenseeben (fedőnév: Cement) volt a hajtókar üzem. Tudtommal mind a két rész amerikai csapatok megszállása alá került.

Én a magam részéről 1945. május 18-án jöttem el Steyrből és abban az időben az Ens volt a határ; a keleti részén az orosz, a nyugati részén pedig amerikai csapatok tartózkodtak.

Tudomásom szerint a Dunai Repülőgépgyárnak nincsen olyan gépe, amelyik orosz megszállás alá került volna. Megítélésem szerint az oda kiérkezett gépek száma 2400-2500 db-ra tehető, úgyhogy a Budapestről elindított gépekből ezek szerint cca 600 db oda nem érkezett meg, hanem jelenleg is ismeretlen helyen található. Csupán hallomásból értesültem, hogy a Weiss Manfréd gyárnak egyik gépcsoportja Krumauba érkezett (cseh terület). Kazda úr feltevése, hogy ezen talán Mosonmagyaróvárról elszállított traktor-osztály gépei lehetnek és a Csepelről elszállított Fémhengermű gépei.

Arról, hogy Kaltenhausban milyen gépek vettek át értesülesem nincsenek, úgyszintén nem tudok semmit a sárkánygyártó gépek és felszerelések hollétéről sem.

Én a magam részéről a Steyr gyár fegyvercsoportjában dolgoztam, és így szintén csak hallomásból tudom, hogy Hallenbe is érkeztek Dunai, vagy W[eiss] M[anfréd] gépek, illetve Hallenben egy üzem felépítése folyamatban volt. Hallen szintén amerikai megszállás alá került.

Ott-tartózkodásom alatt a gyárat repülőtámadás, vagy egyéb rombolás nem érte, úgyhogy az ottlévő gépek ott már károsodást nem szenvedtek. Meg kell azonban jegyezni, hogy a hiányos, rossz csomagolás miatt az összes kiszállított gépek megrongált állapotban érkeztek meg; úgyszintén az is megemlítendő, hogy tartozékok hiányoznak és a szerszámok is hiányosan érkeztek ki.

Ami a kiérkezett tisztviselők és munkások ellátását és szociális helyzetét illeti, ezen a téren a legrosszabb tapasztalatokat szereztem. Az egész kitelepítést általában az jellemezte, hogy a vezetők az alkalmazottakat cserbenhagyták (Soulavy és különösen Kóthay), úgyhogy az alkalmazottak részéről ezekkel szemben a legmesszebbmenő elkéseregés volt tapasztalható. Ugyancsak cserbenhagyták az alkalmazottakat a nyilas vezetők is, akikkel szemben szintén a legnagyobb elkéseregés mutatkozott, és ezek idejében jónak látták mielőbb kerekelt oldani.

Név szerint meg tudok említeni egy Várdi nevű alkalmazottat, aki a kitelepített géppark létszámának és hollétének a legpontosabb ismerője volt, és aki kifejezetten erre kapott megbízást. Ugyancsak valószínűnek tartom, hogy a gépek hollétéről legalább is hozzávetőleges adatokkal szolgálhatna Kóthay is, aki - miként ezt több ízben hangoztatta is - összekötötést szeretett volna találni az ugyancsak kint lévő Weiss bárói családdal, hogy azután a kiszállított gépek hollétéről és állapotáról nekik referálhasson. Tudomásom szerint Kóthay angol területre már nem tudott átmenni, azonban ingóságait előzőleg sikerült oda szállítania. Kóthay egyébként eleinte az alkalmazottaknak megtiltotta a hazatérést azzal az indoklással, hogy reájuk még a gépek hazaszállításánál még szükség lesz. Később azután hozzájárult az egyénekenkénti hazatéréshez azzal, hogy Budapesten jelentsék a hazatérők és a berendezések, valamint alkalmazottak hollétét azzal a kéréssel, hogy azok hazaszállítása érdekében valamilyen intézkedés tétessék. Az alkalmazottak cca. 90%-a amerikai megszállás alá került.

A feketén beszerzett élelmiszerárak ott sokkal magasabbak voltak a jelenlegi budapesti áraknál. Elvileg csak a családokat látták el élelmiszerjeggel, s a többiek a magyar gyomor számára nehezen emészthető és a rabokkal és hadifoglyokkal azonos kosztot kaptak. Az elhelyezés szintén igen silány, mondhatnám tragikus volt, különösen a nem családok számára. A családok nagy része is eleinte a legrosszabb elhelyezkedési viszonyok között volt. Március elején pedig, amikor a már eddig is csekély élelmiszeradagokat tovább csökkentették, az alkalmazottak legnagyobb része az éhhalál szélén volt. A húsellátás eleinte kielégítő volt, amennyiben hetenként 30 kg húst kaptunk, és igen nagy szó volt, hogy vaját és margarint kaptunk továbbá bőségesen a gyermekek és terhes anyák részére tejet és valami csekély tejterméket is.

Meg kell még említenem azt, hogy szóba került egy Augsburgba való továbbszállítás lehetősége is, ez azonban csupán a sárkány-részlegben foglalkoztatott munkásokra vonatkozott volna, és sem a berendezések, sem a gépek nem kerültek volna továbbszállításra. Ez a továbbszállítás ezután sem vált valóra.

Amennyiben a t. Igazgatóságot további részletek érdekelnék, szívesen állok n[agy]b[ec]sűl rendelkezésükre.

Parti István s.k.

Az irat található: Magyar Országos Levéltár, Dunai Repülőgépgyár Rt. iratai; Ügyvezető igazgatóság (Z 1179), 12. tétel. [MOL-Z-1179-12.-1945]

Klemens Géza vallomása

Klemens Géza g[épész]m[érnök] 1945. június 28.
Budapest, XIV.,
Bácskai u. 3.

Én 1945. június 7.-én indultam el Steyrből, ahol ezidőben - Steyrben és környékén - emlékezetem szerint cca. 600 db motorgyártó gép volt.

A motorgyári gépek részben Lettenben, Halleinben és Ebenseeben tároltak. (Mivel a gépek számáról és hollétéről pontos feljegyzéseim vannak, azokat a holnap nap folyamán az Igazgatóság rendelkezésére fogom bocsátani.) A motorgyári gépeken kívül Halleinben még 1 db fénymásoló gépünk is van, azon kívül különböző iroda berendezések, író- és számológépek, amelyek a fent említett listában azonban nem szerepelnek.

Steyrnek azon a részén, amely orosz megszállás alá került, cca. 100 db szerszám gépünk volt, a szovjet hadsereg ezeket a Steyr gyár többi gépeivel együtt leszerelte és elszállította.

Lettenben a hengerblocknak, kompresszornak és kis fémalkatrészeknek a gépei lettek üzembe helyezve, amelyek teljesen jó állapotban vannak. Ebenseeben a karterüzemnek a gépei lettek üzembe helyezve, amelyek teljesen jó állapotban vannak. Halleinban pedig a hajtórúd gépei vannak üzemképes állapotban. A többi gépeink pedig szintén Halleinban vannak, ellenben teljesen rozsdás állapotban tárolva. A Halleinban lévő gépek egy sörgyári pincében vannak elhelyezve, amely helyiség természetesen nedves és mivel a gépek karbantartva nincsenek, rozsdásodás és ápolás hiánya miatt napról-napra mennek tönkre. Ezeknek a mielőbbi kezeléséről kellene gondoskodni, ezt a németekkel mind a mai napig elintézni nem tudtuk.

Tudomásom szerint a Steyr gyár az általunk kiszállított gépeket mint saját tulajdont nem vételezte be saját gépparkjába, és ezek úgy szerepelnek mint magyar tulajdon. Soulavý úrral abban állapodtunk meg, hogy ő mindaddig, amíg Magyarországról a gyár megbízottja oda nem érkezik, mindent elkövet, hogy ezt a tulajdonjogi helyzetet az esetleges kihallgatások során is érvényre juttassa és a munkagépek magyar tulajdoni helyzetét megvédje. Egyébként az általam becsatolandó lista egy példánya Soulavý úrnál szintén megvan és ezen az alapon a birtokunkat képező gépeknek gondját tudja viselni.

Nincs tudomásom arról, hogy a megszálló amerikai csapatok a hadianyaggyárakat leszerelték volna, vagy pedig ilyen tervvel foglalkoztak volna, a későbbiekben azonban sor kerülhetett volna arra, hogy ezeket felrobbantsák. Később azután az a terv merült fel, hogy a mi ott lévő gépparkunkkal bekapcsolódunk az amerikai tehergépkocsi javítóprogramba, már csak azért is, hogy az ott lévő német és magyar munkások foglalkoztathatók legyenek. Amint hallottam ezen a tárgyaláson Soulavý úr is részt vett, de még konkrét megállapodás nem jött létre.

Sárkánygépekről megjegyzésem csak az lett volna, hogy kb. 220 db tévedésből Steyrbe érkezett, amelyek azonban később Mauthausenbe lettek irányítva. A többi sárkánygyártó gép sorsát nem ismerem, mivel ezeket már Wiennél irányították, csupán annyit tudok mondani, hogy Steyrbe nem érkeztek.

December 14.-én érkeztem Steyrbe, ahol jelentkeztem a Steyr gyárnál munkára. Ott sajnos egy nagy baj volt, mert a gyár az odazúduló emberanyagot, amelynek legnagyobb része sárkányos volt, nem tudta foglalkoztatni. Az emberanyag zöme tisztviselő gárdából tevődött össze és pedig adminisztratív munkaerőből, pl. kb. 56 bérelszámoló, akik természetesen nem voltak műszaki képzettségűek. Műszaki tisztviselő kevés érkezett. Úgy volt, hogy ezeket a tisztviselőket a cég mint értelmiségieket fogja alkalmazni. A szerződés azonban úgy szólt, hogy a kijövő emberek kb. 10%-át fogják tisztviselői minőségben alkalmazni, a többiek mint munkásokat. A Steyr gyár megkért bennünket, hogy az emberanyagot mi szortírozzuk, vagyis állapítsuk meg, hogy kik fognak szellemi és kik fognak testi munkát végezni. A tisztviselők legnagyobb része mint munkás talált foglalkoztatást, ezért sok szemrehányás ért bennünket a tisztviselők részéről, hogy ők tisztviselők és ennek dacára munkásbeosztást kaptak. Szakmunkások sem kerültek rögtön gépekre, mivel gépeink még nem álltak, csak vagonokban voltak.

Általában a fizetéseket és munkabéreket folyósították ez azonban csekély volt, de nem is igen lehetett másra költeni, mint élelemre és lakásra.

Az elhelyezés szintén igen gyatra volt. A családok kisgyermekes alkalmazottakat Mannerheimben helyezték el. Itt nagyobb panasz nem is merült fel. A nagyobb gyermekes családokat pedig a kolostorban helyezték el, ami tudvalevőleg azelőtt börtön volt és akkor ürtették ki, amikor a magyar kolónia Steyrbe érkezett. Ez természetesen tele volt polskával, férgekkel, stb. Az asszonyokat, lányokat Freunheimben helyezték el, ami az ottani viszonyoknak nagyon szépen megfelelt. Nagyobb bért erre nem is volt. A fiatal és magános emberek pedig a Reithoffer gumigyárnak egy leállt üzemében helyezték el, amit alkalmi módon rendeztek be. Ez volt magában Steyrben. Azok, akik bűtort is vittek magukkal, azok kaphattak üres lakásokat.

Lettenben, Ebenseeben, Kattenhausban lágerekben helyezték el a munkásokat és tisztviselőket. Ezek fabarakkok voltak, fűtési lehetőség nélkül. Világítás volt. A legszörnyűbb volt a halleini tábor, ahová kezdetben csak férfiakat vittek, mert az asszonyoknak és a lányoknak alvási lehetősége nem volt. Tehát itt elszakították a családos embereket a családjuktól. Ezek a helyeken az emberek lágerkosztot kaptak, ami azt jelenti, hogy elvonták tőlük az élelmiszerjegyeket és a Lagerführer úgy csalt ahogy akart. Ezekről az emberektől megvonták azt a kevés élelmet, amire a németek kötelezték magukat, hogy megadják a magyaroknak. Előfordult Halleinban az, hogy az emberek rosszul lettek az ételtől és miután az ételeket vizsgálatra küldték fel Steyrbe, szabályszerű vizsgálat után megállapították, hogy az étel romlott volt. Azt akartuk, hogy a konyhára magyar szakácsné kerüljön, ezt azonban nem engedték meg. Nem engedték meg azt sem, hogy a konyhát ellenőrizhesse valaki a részünkről. Teljesen úgy kezeltek bennünket, mint a deportáltakat. Ez a lágerekben volt. A nem lágerbeli ellátás jobb volt. Eleinte ugyanazokat a jegyeket kaptuk, mint az egyéb külföldiek, csak később kaptuk meg - hosszas eljárás után - azokat a jegyeket, amelyeket a birodalmi németek. Ez pedig azt jelentette, hogy kaptunk havonta 1 kg cukrot, zsírt, vaját és egyéb zsiradékot kb. 60 dkg-t, lisztet, eleinte 8 kg-t, cigarettát naponta 2 db-t, tejet naponta 2-2 dl-t. Ezek az adagok később természetesen csökkentek. Ezt kapták azok, akik nem láger-kosztot kaptak.

A németek és a magyarok viszonya teljesen ellenséges volt, a németek a magyarokat szabotőröknek minősítették és úgy is kezelték őket.

Megemlíthető még ezen a helyen, hogy a Magyarországról menekülő lakosságot a németek kifosztották, élelmiszert és több helyen az értékeket is elvették, ezek után pedig Magyarországra visszairányították őket.

Hangsúlyozni kívánom, hogy a még kint lévő cca. 1300 fő munkavállalónak a mielőbbi hazahozatala - akik egészen ki vannak szolgáltatva az ottani osztrák hatóságoknak - elsődrendű emberi kötelességünk. Több ízben megtörtént, hogy az osztrák túlkapasok ellen a szovjet hadseregnél kerestünk védelmet, akik ezt meg is adták. Általában véve a szovjet katonaság a magyar lakossággal kivételesen bánt és nagyon szerette.

Klemens Géza s. k.

Az irat található: Magyar Országos Levéltár, Dunai Repülőgépgyár Rt. iratai; Ügyvezető igazgatóság (Z 1179), 12. tétel. [MOL-Z-1179-12.-1945]

Klemens Géza feljegyzése

Budapest, 1945. június 21.

Feljegyzés

Steyr városába irányított magyar munkavállalók helyzetéről

Az elmúlt év decemberében indult el azoknak a magyar munkavállalóknak hányatott sorsa, akik a Dunai Repülőgépgyár gépeivel Steyr városába lettek irányítva. Fáradságos, hosszantartó út után egymásután érkeztek meg a Budapestről indult szerelvények, telve elgyötört, a bizonytalan utazásban elfáradt emberekkel. Csak itt döbrent rá, csak itt látott tisztán sok magyar, és itt érezték először igazán, hogy mennyire be lettek csapva. Mindenki a Dunai Repülőgépgyárat kereste, ehelyett azonban az úgynevezett „Arbeitsinsatz“-al találta magát szemben, telve könyörtelen, emberi érzéskétől mentes, szívtelen vezetőikkel. Megjegyezni kívánom, hogy ezek a vezetők voltak azok, akik a szovjet hadsereg közeledténél már az első hírére is máról-holnapra szertefutottak. Az Arbeitseinsatz a munkavállalókat darabszám szerint szortírozta és a jelentkezők megkérdezése nélkül különböző munkahelyekre, munkára bevetette, mely munkahelyek egymástól több száz km-re voltak. Ezek a munkahelyeken foglalkoztatni a munkásságot azonnal nem tudták, kölcsönadták az embereket más cégeknek, akiket kíméletlenül, a legdurvább munkák elvégzésére kényszerítettek. A munkavállalók látván az általuk eddig nem ismert bánásmódot, hazairányításukat követelték, melyet azonban a német vezetőség megtagadott. Csak később sikerült egyeseknek egy-két napos szabadság ürügyével Magyarországra visszajönni, ahonnan azonban már nem tértek vissza a munkahelyükre. Sokan vállalták a bizonytalan megszökést, a hegyeken át való hazajutást, de ezeknek csak egy kis százaléka érte el a magyar határt, a többieket fegyveres örök hozták vissza a munkahelyükre. Az Arbeitseinsatz mindenkit munkára fogott, 16 éves kortól a mozogni tudó aggyastyánig. Csak a gyermekes anyákat kímélte meg az erős munkától. Munkaidő reggel 6 óratól este 6 óráig, 1 órai ebédszünettel tartott. Munkahelyén mindennap mindenkinek pontosan kellett megjelennie, amennyiben betegség folytán valaki távol volt munkahelyétől, sok esetben megtörtént, hogy még aznap az orvos kérésére előtt a gyári őrsg a beteg asszonyt munkahelyére visszakisérte. Betegséget csak német orvos igazolhatott, de a magyarok gyógyítását a német orvosoknak megtiltották, éppen ezért lázas betegeknek sokszor 6-7 km távolságra kellett gyalogolniuk, hogy eljuthassanak magyar orvos kezelésére. Kértük, hogy a magyar orvos rendelőtől messzebb fekvő helyeken lakó magyarság részére saját költségünkön magyar orvost tarthassunk, nem járultak hozzá azzal az indoklással, hogy 200 ember részére külön orvos nem tartható. Megtörtént, hogy a kihívott mentőautó csak abban az esetben volt hajlandó kórházba szállítani a magyar beteget, ha a szerencsétlen benzint adott a sofőrnek.

A lakáviszonyok siralmasak és egyben antiszociálisak voltak. Nagyon kevés volt azoknak a lakhelyeknek a száma, melyeket kielégítőnek lehetett mondani. Mannerheim, ahol a kisgyermekes családokat és a Frauenheim, ahol a hajadonokat helyezték el, általában megfelelt. Nagyobb gyermekes családokat egy régi kolostorban helyezték el, mely azonban telve volt férgekkel. A kolostorban közvetlenül a magyarok megérkezéséig rabokat tartottak és minden tisztítási bocsátották az érkező munkavállalók lakhelyéül. Munkavállalóink zömét lágerekben helyezték el, ahol természetesen láger-ellátásban részesültek, ami annyit jelentett, hogy megvonták az amúgy is szűkreszbott élelmiszerjegyeket tőlük, és kényszerítették, hogy a magyar gyomornak nehezen élvezhető, silány német kosztot egyék. Ez a láger-élelmezés sok visszaélésre adott alkalmat. Nem engedték meg, hogy a konyhára a sok idegen nemzetiségű személyzet mellé ellenőrzésképpen - legalább egy magyar asszonyt alkalmazzanak, azzal az indoklással, hogy a személyzetet növelni már tovább nem lehet. Nem engedték meg azt sem, hogy a megvont élelmiszerjegyekre kiváltott élelmet elosztását magyar részről bárki is ellenőrizhesse, főképp pedig a konyhára bármilyen magyar betehesse a lábát. Csakhamar kiütözték az elégedetlen, becsapott és megalázott magyarság, valamint az önző, magát Übermensch-nek képező németiség közötti ellentét, mely később mély gyűlöletté fajult. A németek a magyarokat éppen úgy, mint a többi külföldi deportáltakat, nem vették emberszámba, hanem robotoló, semmit nem érő eszköznek tekintették. Egyes helyeken - különösen Steyrtől távolabb eső munkahelyeken - a magyar munkásság a deportált emberekkel egy színvonalon mozgott. Ebben az időben hiába kértük az akkori magyar kormány segítségét, az embertelen sorsban szenvedő munkásság sorsának orvoslására,

ebbeli kérésünk meddőnek bizonyult. Helyette Ebensee és Hallein munkahelyre SS-Kommandóführert kaptunk, aki a magyarokat szabotőröknek mondotta, és úgy is kezelte. A németek ott ahol csak módjukban állt, megrövidítették az amúgy is kismennyiségű munkásságot. Ennek a szerencsétlen népnek lassanként meg kellett válnia féltve őrzött fegyveres gyári őrseg, valamint az óvóhely parancsnok utasítására a helyet át kellett adni. Az utcán, munkahelyeken állandó megjegyzéseknek és szóbeli bántalmazásoknak voltak kitéve. Egyes vendéglőkben a magyarokat nem szolgálták ki, némelyekben pedig csak akkor, ha német fogyasztókat már kiszolgálták. Megszállás után több ízben az orosz katonai hatóság védelmét kellett kérni a német túlkapasokkal szemben, amit az orosz parancsnokság minden egyes alkalommal meg is adott. A szerelvényekkel érkező nyilas vezetők egymás közt torzsalkodtak, nem tudván eldönteni, hogy melyik közöttük a vezető. Minthogy a gyártásban és a munkáskérdésekben általában minden gyári ügyben beleszólást kívántak maguknak biztosítani, Markotay vez. ig. támogatását kellett kérni, hogy tisztázódjék a gyár és nyilasok közötti helyzet. Meg kell azonban jegyezni, hogy az orosz hadsereg közeledtének hírére a nyilas vezetők elszéledtek. A magyar munkavállalók részére az akkori kormány által kijuttatott zsír, bab, konzerv, stb. élelmiszert a németek lefoglalták, és annak kiosztását nem engedélyezték. A Magyarországról kocsikon érkező menekültektől elvették élelmiszerkészletüket, sokaknak lovaikat, kocsijait és kerékpárjait, majd ezután továbbindították őket a nagy bizonytalanság felé. A kint rekedt munkásság minél előbb való hazatelepítése annál is inkább szükséges és kívánatos lenne, mert az ottani helyzetük a német gyűlölet miatt napról-napra rosszabbodik, élelmiszer-adagjuk pedig az utóbbi időben már annyira lecsökkent, hogy megélhetésük katasztrófával fenyegeti őket.

Az irat található: Magyar Országos Levéltár, Dunai Repülőgépgyár Rt. iratai; Ügyvezető igazgatóság (Z 1179), 12. tétel. [MOL-Z-1179-12.-1945]

Címkék:

[Dunai Repülőgépgyár Rt.](#) ^[2]

[háziüzem](#) ^[3]

[Weiss Manfréd](#) ^[4]

[Honvédelmi Minisztérium](#) ^[5]

Kiadás: 5. évfolyam (2005) 3. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/hadtortenet/at_lettunk_verve.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/hadtortenet/at_lettunk_verve.html

[2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/dunai-repuloeggyar-rt>

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/hadiuzem>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/weiss-manfred>

[5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/honvedelmi-miniszterium>